

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології

На правах рукопису

БОГАТИРЬОВА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

**ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ В СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
**ПРИСНЯКОВА Людмила
Макарівна,**
кандидат психологічних наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 8 від 27.12.22

Завідувач кафедри

Людмила ПРИСНЯКОВА

(підпис)

(Ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2023

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра	психології
Освітній ступінь	<u>магістр</u>
Спеціальність	053 «Психологія»
Освітня програма	Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

Людмила ПРИСНЯКОВА
«10» лютого 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
БОГАТИРЬОВОЇ ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ**

1. Тема роботи: «Особливості самореалізації жінки в сучасному Українському суспільстві».
2. Науковий керівник роботи: кандидат психологічних наук, завідувач кафедри Пріснякова Людмила Макарівна. Затверджені наказом вищого навчального закладу від «29» жовтня 2022 року № 4
3. Строк подання роботи на кафедру: 14.02.2023р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: з'ясувати кількісні параметри особистих особливостей самореалізації жінок.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 - аналіз літературних джерел з проблеми самореалізації та самоактуалізації особистості: співставлення понять «самореалізації» та «самоактуалізації» особистості (загальне та частинне для кожного з цих понять);
 - виявлення специфіки проєктування життєвого шляху особистості;
 - визначення впливу гендерних та вікових аспектів;
 - підбір методів та методик дослідження;
 - проведення дослідження;
 - аналіз результатів дослідження;
 - формування висновків.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2022 р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2022 р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2022 р.	виконано
4.	III Розділ	Січень 2023 р.	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2023р.	виконано

Науковий керівник

Людмила ПРИСНЯКОВА

Здобувач вищої освіти

Тетяна БОГАТИРЬОВА

Дата видачі завдання 29.09.2022 р.

АНОТАЦІЯ

Богатирьова Т.М. Особливості самореалізації жінки в сучасному Українському суспільстві / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія». ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2023.

Зміст анотації

Проблема самореалізації і самоактуалізації жінок в сучасному суспільстві обговорюється на різних рівнях суспільного розвитку, адже кожна людина, а особливо жінка, намагається розкрити внутрішні задатки, таланти, що сприяють успішній взаємодії у соціумі, щасливому особистісному життю, вдалій реалізації професійних інтересів.

У стратегії життя сучасної жінки фіксуються певні лінії, визначається проєкція майбутнього кожної особистості. Тому самореалізація та самоактуалізації пов'язані з проєктуванням життєвого шляху наступним чином:

- обирається спосіб життя, визначаються головні цілі;
- розв'язуються існуючі протиріччя та визначається спосіб досягнення цілей;
- відбувається процес вибору життєвих цінностей власного життя.

Поняття «самореалізації» в самому загальному вигляді визначається як суб'єктивне прагнення особистості здійснити, створити себе, своє смислове життєве призначення, дати собі через себе саму і діяльність об'єктивність в реальному світі.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в роботі:

- на основі теоретичного аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників обґрунтовано структуру категорії життєвого шляху особистості

через психологічний аналіз та узгодження змісту понять «життєві проблеми», «проекування життєвого шляху особистості», «життєтворчість», «життєві стратегії» тощо, розкрито їх динаміку в індивідуально-психологічному просторі, подано характеристику теоретичних концепцій дослідження даної проблеми;

- детально розглянуто гендерний аспект особистості як організовану модель соціальних стосунків між чоловіками і жінками, яка не лише характеризує їхні стосунки в родині, але й визначає їхні соціальні стосунки в основних інститутах суспільства;
- теоретично обґрунтовано важливу роль вікового аспекту в психології людини щодо прагнення до самореалізації, як професійної, так і особистісної, та значущість впливу кризових періодів на рівень саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: САМОРЕАЛІЗАЦІЯ, САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ, ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, ГЕНДЕР, ВІКОВА КРИЗА.

Список публікацій здобувача:

1. Богатирьова Т.М. Розвиток психологічних компетенцій як шлях до успішної самореалізації особистості / Тези до міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання надання психологічної допомоги в системі освіти під час воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 24 лист. 2022 р.) / ред. колегія: В.В. Сиченко, Т.О. Гальцева, Г.М. Стояцька, О.С. Ковальчук, О.Г. Хватова. Дніпро: КЗВО «ДАНО» ДОР», 2022, 116 с.

2. Богатирьова Т.М. ВЛИВ ВІКОВОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листоп. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 146 с.

ABSTRACT

Bogatyreva T.M. Peculiarities of a woman's self-realization in modern Ukrainian society / Qualification work for obtaining an educational degree "master" in the specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 2023.

Abstract content

The problem of self-realization and self-actualization of women in modern society is discussed at different levels of social development, because every person, and especially a woman, tries to reveal internal gifts and talents that contribute to successful interaction in society, a happy personal life, and the successful realization of professional interests.

Certain lines are fixed in the life strategy of a modern woman, and the future projection of each personality is determined. Therefore, self-realization and self-actualization are related to designing a life path as follows:

- a way of life is chosen, the main goals are determined;
- existing contradictions are resolved and the method of achievement is determined goals;
- there is a process of choosing vital values of one's own life.

The concept of "self-realization" in its most general form is defined as the subjective desire of an individual to realize, create himself, his meaningful life purpose, to give himself objectivity in the real world through himself and his activities.

The scientific novelty and theoretical significance of the obtained results is that in the work:

- based on theoretical analysis of domestic and foreign works

researchers substantiated the structure of the category of the individual's life path through the psychological analysis and agreement of the content of the concepts "life problems", "designing the personal life path", "life creativity", "life

strategies", etc., their dynamics in the individual-psychological space are revealed, the characteristics of the theoretical concepts of the study of this problem are presented;

- the gender aspect of personality as an organized model of social relations between men and women, which not only characterizes their relations in the family, but also determines their social relations in the main institutions of society, is examined in detail;

- the important role of the age aspect in human psychology regarding the desire for self-realization, both professional and personal, and the significance of the impact of crisis periods on the level of self-development and self-improvement are theoretically substantiated.

Key words: SELF-REALISHMENT, SELF-ACTUALIZATION, LIFE PATH, GENDER, AGE CRISIS.

List of publications of the acquirer:

1. Богатирьова Т.М. Розвиток психологічних компетенцій як шлях до успішної самореалізації особистості / Тези до міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання надання психологічної допомоги в системі освіти під час воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 24 лист. 2022 р.) / ред. колегія: В.В. Сиченко, Т.О. Гальцева, Г.М. Стояцька, О.С. Ковальчук, О.Г. Хватова. Дніпро: КЗВО «ДАНО» ДОР», 2022, 116 с.

2. Богатирьова Т.М. ВЛИВ ВІКОВОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листоп. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 146 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	20
1.1 Життєвий шлях особистості. Проектування життєвого шляху.....	20
1.2 Самореалізація як показник розвитку (саморозвитку) людини. Співвідношення понять «самореалізація» та «самоактуалізація».....	25
1.3 Гендерні особливості самореалізації (біологічні та психологічні).....	30
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ВІКОВОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ.....	39
2.1 Вікові особливості самореалізації особистості.....	39
2.2 Психологічні аспекти вікової кризи особистості.....	48
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	55
3.1 Організація емпіричного дослідження. Методи та методики.....	55
3.2 Учасники емпіричного дослідження.....	61
3.3 Аналіз результатів діагностики.....	62
3.3.1 Результати діагностики по методиці Р. Кеттелла.....	62
3.3.2 Результати діагностики та їх аналіз по методиці спрямованості особистості (методика В. Смекала та М. Кучера).....	68
3.3.3 Результати діагностики по методиці Н. Холла та їх аналіз.....	71
3.3.4 Результати діагностики по методиці К. Роджерса і Р. Даймонда «Дослідження соціально-психологічної адаптації» та їх аналіз.....	73

3.3.5	Методика САТ.....	75
3.3.6	Результати дослідження методики Сандри Бем «Маскулінність/фемінність» для діагностики психологічної статі і визначити ступінь андрогінності, маскулінності і фемінності особистості.....	77
3.3.7	Результати дослідження методики М. Рокіча «Ціннісні орієнтації» для визначення спрямованості особистості, життєвої концепції і ставлення людини до себе, навколишнього світу і до інших людей.....	79
	Висновки до розділу 3.....	92
	ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	96
	СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	101
	ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне економічне, політичне становище вимагає активного включення жінок у професійно-виробничу сферу, а разом з цим формування ділових навичок фахівця, створення та реалізацію амбітних планів у досягненні кар'єрних вершин. У сучасному суспільстві жінка є самостійною, незалежною, самодостатньою особистістю. Вона виконує багато ролей, функцій у своєму повсякденному існуванні. В той час найважливішою психологічною рисою особистості жінки залишається безперервний індивідуальний розвиток, розкриття внутрішнього потенціалу, тобто реалізація особистісного зростання. Суб'єктивна потреба у саморозвитку та прагнення до самовдосконалення є головними показниками особистісної зрілості. На шляху до задоволення цієї потреби формуються життєві цінності та особистісні сенси, які слугують орієнтирами, рушійною силою впродовж усього життя. Проблема самореалізації і самоактуалізації жінок в сучасному суспільстві обговорюється на різних рівнях суспільного розвитку, адже кожна людина, а особливо жінка, намагається розкрити внутрішні задатки, таланти, що сприяють успішній взаємодії у соціумі, щасливому особистісному життю, вдалій реалізації професійних інтересів. У стратегії життя сучасної жінки фіксуються певні лінії, визначається проєкція майбутнього кожної особистості. Тому самореалізація та самоактуалізації пов'язані з проєктуванням життєвого шляху наступним чином:

- обирається спосіб життя, визначаються головні цілі;
- розв'язуються існуючі протиріччя та визначається спосіб досягнення цілей;
- відбувається процес вибору життєвих цінностей власного життя.

Поняття «самореалізації» в самому загальному вигляді визначається як суб'єктивне прагнення особистості здійснити, створити себе, своє смислове

життєве призначення, дати собі через себе саму і діяльність об'єктивність в об'єктивному світі.

Проблема самореалізації представлена значною кількістю публікацій як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. В цих працях розглядаються не тільки проблеми самореалізації та самоактуалізації особистості як філософські та психологічні феномени, але й проблема значущості потреби у самореалізації людини, зокрема жінок:

1. В деяких дослідженнях проблема самореалізації особистості розглядається як життя відносно до самості. На підставі теоретичного аналізу зарубіжної літератури, насамперед концептуальних прихильників К. Юнга, Т. Вівчарик дає визначення самореалізації як індивідуаційного процесу, що складається з двох етапів [13]:

- 1) самопізнання і самознаходження внутрішнього "Я" або усвідомлення первинної несвідомої самостійності;
- 2) самоздійснення, або інтеграція і трансформація несвідомої первісної самостійності в реалізовану цілісність (усвідомлену повну самостійність).

Вона запропонувала структурно-функціональну модель самореалізації жінки в основі якої лежить самоідентифікація, інтеграція особистості, опредметнення потреб продиктованих самістю через діяльність. На її думку, традиційні стереотипні уявлення про роль жінки в суспільстві, її призначення являють собою зовнішню опозицію, яка обмежує розвиток самодостатньої жіночої особистості. Жіночність, що є внутрішньою детермінантою розвитку жінки, також конфліктує з нетрадиційною роллю (діяльністю) жінки на шляху до її само здійснення, шлях жінки до самореалізації лежить через опір стереотипній свідомості та вміння узгодити власну жіночність із прагненням особистісного розвитку.

2. Дослідники психологічної науки вивчають процес створення індивідом самого себе, тобто самореалізація розглядається як різновид творчості особистості.

На думку Є. Клімова, простежується нерозривний зв'язок професійного самовизначення із самореалізацією людини в різних сферах життя, що дозволяє визначати його як процес розвитку особистості - суб'єкта праці, поєднання її із суспільством, цивілізацією та культурою. У теорії Є. Клімова, процес професійного самовизначення особистості розділяється на кілька етапів, пов'язаних зі змінами професійно орієнтованих відносин й індивідуально - психологічних особливостей людини. За такого розгляду професійне самовизначення розуміється як частина професійної орієнтації, яка, у свою чергу, є однією зі складових психології праці. Вважається, що обмірковування життєвого і, зокрема, професійного трудового шляху є неодмінно і певним зменшенням невизначеності уявлень про майбутнє. Залишаючи осторонь деякі можливості вибору, людина у той же час знаходить нові, недоступні раніше можливості професійного розвитку. Отже, «самовизначення» слід розуміти як важливий прояв психічного розвитку, як активний пошук можливості розвитку людини, процес її становлення як повноцінного учасника спільноти професіоналів і, в широкому сенсі, соціальної спільноти загалом.

Таким чином, Є. Клімов вважає, що професійне самовизначення – це діяльність людини, що набуває того чи іншого змісту залежно від етапу її розвитку як суб'єкта праці [29].

3. Проблема самореалізації окреслюється також через зв'язок з поняттям мотивації досягнення особистості. Мотивація займає ключову роль в психології особистості, вона детермінує особливості її поведінки,

спілкування і діяльність - основні сфери життя людини. Проблема мотивації розглядається як одна з ключових галузей сучасної психології. Вивченням мотивації, яка є рушійною силою розвитку психіки, займалися вчені різних психологічних шкіл та присвятили велику кількість досліджень і

монографій як у вітчизняній психології (В.Г. Асєєв, В.К. Вілюнас, Л.С. Виготський, Є.П. Ільїн, В.І. Ковальов, О.М. Леонтєєв, Д.Б. Орлов, Д.Н. Узнадзе, П. М. Якобсон та ін) [20; 23; 25; 36; 53; 77], так і зарубіжної (Дж. Аткінсон, К. Левін, А. Маслоу, Х. Хекхаузен, Г. Холл та ін.) [35; 69; 70; 78;79].

4. В сучасних дослідженнях розглядається вплив особистісної рефлексії на досягнення успішної самореалізації в професійній діяльності та сімейному житті за напрямками: особистісна рефлексія як механізм самопізнання (В.І. Слободчиков, М.В. Лук'янова, Є.Є. Рукавішнікова та ін.) [60; 61]; ціннісне самоставлення, самоприйняття, саморозуміння (В.В. Знаків, І.А. Романова та ін.) [24]; «суб'єктивний контроль» (Т.Н. Щербакова) [82]; особистісні смисли та цінності, актуалізуючи перехід на новий рівень відносин зі світом – рівень самодетермінації (Б.С. Братусь, В.Е. Чудновський, Д.О. Леонтєєв, та ін.) [13; 14; 37; 73], «ставлення», «взаємоставлення», «співпричетність», «співіснування», (В.Н. М'ясищев, К. Роджерс, Я.Л. Коломінський, А.В. Петровський, В.А. Петровський, І.Б. Котова, Є.М. Шиянов та ін.) [33; 43; 49; 80].

Жінки в сучасному суспільстві прагнуть до самореалізації не тільки в виробничій сфері, але й приватній сфері, тобто орієнтуються на звичайні жіночі цінності – виховання дітей, турботу про сім'ю, підтримку відносин з оточуючими, пошук гармонії внутрішнього світу з зовнішнім середовищем тощо. Це свідчить про прагнення жінок дотримуватися балансу між професійною діяльністю і сім'єю та соціальним оточенням.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічні аспекти особистості в процесі реалізації життєвих стратегій.

Предмет дослідження – особливості самореалізації жінок в сучасному українському суспільстві.

Мета дослідження – з'ясувати кількісні параметри особистих особливостей самореалізації жінок.

Гіпотеза дослідження – припущення про існування зв'язку між домінуючими цінностями, позитивного оцінювання себе, направленістю на кар'єру та самореалізацією (самоактуалізацією) особистості.

Задачі дослідження:

1. Аналіз літературних джерел з проблеми самореалізації та самоактуалізації особистості: співставлення понять «самореалізації» та «самоактуалізації» особистості (загальне та частинне для кожного з цих понять).
2. Виявлення специфіки проектування життєвого шляху особистості.
3. Визначення впливу гендерних та вікових аспектів на рівень самореалізації особистості.
4. Підбір методів та методик дослідження.
5. Проведення дослідження.
6. Аналіз результатів дослідження.
7. Формування висновків.

Методи та методики дослідження.

В нашому дослідженні використовується три групи методів:

- теоретичні
- емпіричні
- математико-статистичні

Для діагностики нами використовуються наступні методики:

1. Методика Р. Кеттелла «Шістнадцять особистісних факторів» (16PF - опитувальник).
8. Методика В. Смекала - М. Кучера.
9. Методика Н. Холла на визначення емоційного інтелекту.
10. Методика К. Роджерса і Р. Даймонда «Дослідження соціально-психологічної адаптації».
11. Самоактуалізаційний тест (САТ).
12. Біполярна модель Маскулінність – Фемінність (М / Ф) Сандри Бем.
13. Методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації»

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в роботі:

- на основі теоретичного аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників обґрунтовано структуру категорії життєвого шляху особистості через психологічний аналіз та узгодження змісту понять «життєві проблеми», «проекування життєвого шляху особистості», «життєтворчість», «життєві стратегії» тощо, розкрито їх динаміку в індивідуально-психологічному просторі, подано характеристику теоретичних концепцій дослідження даної проблеми;
- конкретизовано теоретичні уявлення про зв'язок поняття самореалізації з поняттям самоактуалізації як процесу саморозвитку особистості, що має на меті здійснення особистістю сенсу свого життя, активно рухаючись до самовираження;
- детально розглянуто гендерний аспект особистості як організовану модель соціальних стосунків між чоловіками і жінками, яка не лише характеризує їхні стосунки в родині, але й визначає їхні соціальні стосунки в основних інститутах суспільства;
- теоретично обґрунтовано важливу роль вікового аспекту в психології людини щодо прагнення до самореалізації, як професійної, так і особистісної, та значущість впливу кризових періодів на рівень саморозвитку та самовдосконалення.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань з проблеми самореалізації особистості, зовнішньо-економічних та внутрішньо-психологічних факторів впливу на життєві цінності, позитивне оцінювання себе, направленість на професійний розвиток сучасної жінки.

Практичне значення роботи полягає в тому, що теоретико-емпіричні положення і сформульовані на їх основі висновки можуть бути використані фахівцями психологічної служби у різних сферах обслуговуючої та виробничої діяльності, під час консультування практичними психологами та

психотерапевтами з метою подолання труднощів у прагненні до самореалізації особистості.

Структура роботи: магістерська робота за темою «Особливості самореалізації жінки в сучасному українському суспільстві» включає в себе вступ, два теоретичних розділи, розділ з емпіричним дослідженням, загальні висновки, список використаної літератури, додатки і складає 110 сторінок, 20 таблиць, 23 рисунки, 84 літературних джерела.

Полігон дослідження: полігоном дослідження виступають 80 осіб різної статі (53 жінки, 27 чоловіків) та віку (від 20 до 60 років) мешканці м.Дніпро, які працюють в різних галузях господарства – як учбових, виробничих, так і обслуговуючих.

ВИСНОВКИ

У роботі було досліджено проблеми самореалізації та самоактуалізації особистості в сучасних умовах розвитку українського суспільства, проектування життєвого шляху, біологічні та психологічні аспекти гендерних особливостей, розглянуто питання впливу вікової кризи на самореалізацію особистості, проведено емпіричний аналіз вікової, статевої та гендерної специфіки учасників дослідження. За підсумками дослідної роботи було узагальнено науково-теоретичні погляди зарубіжних та вітчизняних вчених та практичні результати експериментального вивчення проблеми самореалізації особистості.

1. Було проаналізовано наукові праці та літературні джерела з проблеми самореалізації та самоактуалізації особистості. Надано визначення поняттям «самореалізація» та «самоактуалізація», а також окреслено багатозмістовність даних процесів через поняття самоприйняття, самооцінювання, самопрогнозування, самоздійснення. Проблему самореалізації розглянуто за допомогою декількох науково-теоретичних підходів представниками різних психологічних напрямків: психоаналіз (А. Адлер та ін.), гуманістичний напрям (Ш. Бюлер, К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.), напрямок аналітичної психології (К. Юнг та ін.). Вітчизняними авторами термін «самореалізація» вперше був згаданий в кінці 1990-х років. Вітчизняні джерела психологічної теорії пропонують початкові уявлення про самореалізацію, пов'язані з поняттям «особистості». Аналізуючи провідні погляди науковців, наявні в психологічній літературі, доцільно відзначити таке коло питань, що розглядаються як ідеологія самореалізації особистості, культурологічні моделі життєвого шляху і життєві перспективи особистості. Тож, не зважаючи на використання даного поняття, наукового пояснення даного процесу не надавалось, проблема самореалізації особистості як самостійна психологічна проблема не досліджувалась.

2. Для виявлення специфіки проектування життєвого шляху особистості було здійснено вивчення поняття «життєвий шлях». Задля повного розуміння категорії життєвого шляху проаналізовано ряд різнопланових підходів, а саме: позитивістський, критичний, гуманістичний. За результатами аналізу зроблено висновки:

1) через вивчення життєвого шляху людини можна судити про рівень здатності до самоактуалізації, готовність керувати власною долею, творити та вдосконалювати свою індивідуальність, про прагнення до самостійності, відповідальності за вчинки та рішення, при цьому свідомо розуміючи вплив зовнішнього середовища, як негативний, так і позитивний;

2) зв'язок минулого та теперішнього людини є беззаперечною умовою для проєкції майбутнього через осмислення багатоаспектності та багатоваріантності його характеру;

3) вивчення життєвого шляху дозволяє вийти за межі буття однієї окремо взятої людини через аналіз культурно-історичних факторів, часового простору, традиційних та релігійних напрямків, побутових особливостей та інших умов, які мають впливове значення на процес розвитку особистості;

4) поняття життєвого шляху можна вивчати у контексті поняття творчого шляху, який людина розробляє та втілює з метою створення кращої моделі себе, намагаючись досягти вершин власного існування.

3. Вивчення наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених та узагальнення результатів власного дослідження дозволили припуститися ряду висновків щодо впливу гендерних та вікових аспектів на рівень самореалізації особистості, а саме:

1) В сучасному суспільстві гендер розглядають як організовану модель соціальних стосунків між чоловіками і жінками, яка не лише характеризує їхні стосунки в родині, але й визначає їхні соціальні стосунки в основних інститутах суспільства, професійні нахили. Реальна економічна ситуація прямо та опосередковано впливає на визначення гендерних ролей представників як чоловічої, так і жіночої статі. Проведені дослідження

дають підстави підсумувати, що серед опитуваних жінок практично немає представниць, яким характерні фемінні особливості; значна більшість з них демонструють якості андрогенів, тим самим змінюючи уявлення про традиційну роль жінки в соціумі, про прагнення її до самореалізації як в особистому, так і професійному житті.

2) Віковий аспект має значний вплив на рівень саморозвитку та самореалізації особистості. Науковцями доведено, що людина проживає певну вікову кризу на кожному етапі дорослості. І хоча криза має двовекторний характер та несе в собі, як позитивне, так і негативне значення, проведений емпіричний аналіз надає підставити виявити негативний ефект вікової кризи середини життя на досліджуваних у спостереженні бажання людей активно продовжувати процес самореалізації. Вікова криза вимагає від людини оволодіння вміннями психологічної адаптації, тобто швидкого пристосування до нових умов життя, до нових вимог суспільства. Кращою ілюстрацією впливу кризи середини життя можуть бути виявлені значення емоційного комфорту і інтегральності методики К. Роджерса і Р. Даймонда та значення емоційного інтелекту методики Н. Холла серед учасників дослідження. Так, з віком людини показники за цими шкалами зменшуються, що свідчить про вплив кризи середнього віку на особистість, а саме перехід від внутрішньої моделі емоційного інтелекту як здатності розуміти і управляти власними емоціями, до зовнішньої, тобто міжособистісної моделі, що характеризує здатність розпізнавати, ідентифікувати та управляти емоціями інших людей.

4. Для досягнення поставленої мети даного дослідження нами було використано сім методик, а саме:

1) Методика Р. Кеттелла «Шістнадцять особистісних факторів» (16PF - опитувальник) для діагностики рис особистості, які автор позначив як «конституційні» фактори, що дозволяють передбачати поведінку людини в певній ситуації;

2) Методика В. Смекала - М. Кучера, яка використовується для

визначення орієнтації особистості: особистісної (на себе), професійної (на задачу) та міжособистісної (на взаємодію);

3) Методика Н. Холла, що дає змогу виявити рівень прояву емоційного інтелекту при аналізі як інтегрального показника, так і парціального показника;

4) Методика К. Роджерса і Р. Даймонда, яка надає можливість дослідити рівень сформованості соціально- психологічної адаптації особистості;

5) Самоактуалізаційний тест (САТ) для визначення рівня самоактуалізації особистості;

6) Біполярна модель Маскулінність – Фемінність (М / Ф) Сандри Бем, яка робить можливим проведення діагностики ступеня маскулінності, фемінності, андрогінності особистості;

7) Методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації» для визначення спрямованості особистості, життєвої концепції і ставлення людини до себе, навколишнього світу і до інших людей.

В ході дослідження використання даних методик дало підстави простежити певні тенденції та зробити ряд висновків. Разом з тим, беручи до уваги наукові праці представників гуманістичного підходу В. Франкла, Е.Фромма, А.Маслоу, К.Роджерса та їх послідовників, можна стверджувати, система життєвих цінностей особистості виступає як орієнтувальна основа життєдіяльності, дозволяючи їй орієнтуватися у зовнішньому світі, визначати своє місце у життєвому просторі, напрями і способи своєї особистісної та професійної життєдіяльності, особливості індивідуального життєвого шляху, траєкторії розвитку та реалізації власного Я. Все це дало змогу підтвердити гіпотезу про існування зв'язку між домінуючими цінностями, позитивного оцінювання себе, направленістю на кар'єру та самореалізацією особистості.

5. Одним з найголовніших завдань роботи було проведення емпіричного дослідження та відповідно до отриманих результатів здійснити аналіз задля спростування або підтвердження гіпотези роботи, а саме - припущення про

існування зв'язку між домінуючими цінностями, позитивного оцінювання себе, направленістю на кар'єру та самореалізацією (самоактуалізацією) особистості.

В нашому дослідженні взяли участь 80 осіб різної статі (53 жінки та 27 чоловіків) та віку мешканці м. Дніпро, які працюють в різних галузях господарства – як учбових, виробничих, так і обслуговуючих, та мають різний соціальний та сімейний статус. З метою виявлення вікових тенденцій учасники дослідження були згруповані в групи з інтервалом в 10 років: 1 група – 20 - 30 років (34 особи), 2 група – 31 - 40 років (36 осіб), 3 група – 41 та старше (10 осіб).

В ході емпіричного вивчення результатів опитування учасників було зроблено ряд висновків, встановлено певні тенденції, виявлено взаємозв'язки, що дозволило підтвердити гіпотезу дослідження.

б. Аналіз результатів учасників було узагальнено в зведену таблицю усіх значень за обраними методиками, що зробило можливим проілюструвати остаточні висновки та тенденції, а разом з тим реалізувати мету дослідження, тобто з'ясувати кількісні параметри особистих особливостей самореалізації жінок.

Узагальнивши теоретичні погляди зарубіжних та вітчизняних науковців на самореалізацію та пов'язані з нею психологічні аспекти гендерної політики і вікові особливості людини, та емпірично дослідивши особистісні риси досліджуваних, ми припустилися ряду висновків, головним з яких є існування впливу внутрішньо-психологічних особливостей людини у процесі самореалізації. Ці конклюдентні висновки лягли в основу наукових напрацювань автора даної кваліфікаційної роботи, а саме написання тез до міжнародних конференцій, де розглядалася проблема самореалізації особистості в сучасних умовах [9; 10].

Отже, сучасна жінка свідомо прагне до самореалізації. Під впливом стереотипних очікувань з боку оточуючого соціуму щодо ролі представниці прекрасної статі, вона скоріше налаштована реалізуватися в особистому

житті, стати щасливою та гармонійною особистістю, піклуючись про благополуччя рідних людей, затишок в оселі, в той же час має бажання отримати освіту, знайти цікаву роботу, побудувати кар'єру, тобто професійна самореалізація та саморозвиток відіграє важливу роль в житті сучасної української жінки.